

Metoda indywidualnych przypadków jako technika dostrzegania problemów osób dorosłych

Individual case method as a technique for recognizing problems of adults

Słowa kluczowe: metoda indywidualnych przypadków, studium przypadku, technika dostrzegania problemów, rodzina zastępcza, koordynator rodzinnej pieczy zastępczej.

Streszczenie: Metoda indywidualnych przypadków polega na analizie jednostkowych losów ludzkich uwikłanych w określone sytuacje wychowawcze lub na analizie konkretnych zjawisk natury wychowawczej poprzez pryzmat jednostkowych biografii ludzkich z nastawieniem na opracowanie diagnozy przypadku lub zjawiska w celu podjęcia działań terapeutycznych.

Metoda indywidualnych przypadków obejmuje dwa podstawowe komponenty:

- 1) *studium przypadku*, związane z rozpoznaniem sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej jednostki w kontekście problemu, które ma prowadzić do diagnozy społecznej i stać się podstawą opracowania planu pracy;
- 2) *pracę z przypadkiem* opartą na sformułowanym wspólnie z klientem (podopiecznym) planie pracy (pomocy), obejmującą działania o charakterze ratowniczym, kompensacyjnym lub terapeutycznym.

Z myślą o podniesieniu efektywności pomocy rodzinom zastępczym w realizacji ich zadań wychowawczych wobec małoletnich oraz podniesieniu poziomu świadomości rodziców zastępczych w obszarze problemów z nimi samymi związanych metodę indywidualnego przypadku (etap: studium przypadku) wzbogacono techniką dostrzegania problemów T3/ZOOM.

Key words: individual case method, case study, problem recognition technique, foster family, family foster care coordinator.

Abstract. The individual case method is based on the analysis of individual human fates entangled in specific educational situations or on the analysis of specific phenomena of educational nature through the prism of individual human biographies with a focus on developing a diagnosis of a case or phenomenon in order to undertake therapeutic actions.

The individual case method consists of two basic components:

- 1) *case study* related to the recognition of the internal and external situation of the individual in the context of the problem, which is to lead to social diagnosis and become the basis for the development of the work plan;

2) *work with a case* based on a help plan formulated jointly with a charge, including rescue, compensation or therapeutic measures.

With a view to increasing the effectiveness of helping foster families in carrying out their educational tasks towards minors and raising the level of awareness of foster parents in the area of problems related to them alone, the individual case method (stage: case study) has been enriched by the technique of perceiving problems T3 / ZOOM.

Wprowadzenie. Za rodzinę zastępczą uznaje się formę opieki nad małoletnim dzieckiem, którego biologiczni rodzice są nieznani albo pozbawieni władzy rodzicielskiej lub którym ją ograniczono. Rodziny zastępcze pozostają pod opieką koordynatora wyznaczonego przez organizatora pieczy zastępczej (powiatowe centrum pomocy rodzinie). W ustawie z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w artykule 77 zapisano zadania koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, do których należy m.in. udzielanie pomocy rodzinom zastępczym w realizacji zadań wynikających z pieczy zastępczej.

Praca z rodziną zastępczą prowadzona jest przez koordynatora metodą indywidualnego przypadku poprzez monitorowanie sytuacji życiowej dziecka i rodziny.

Z myślą o podniesieniu efektywności pomocy rodzinom zastępczym w realizacji ich zadań wychowawczych wobec małoletnich oraz podniesieniu poziomu świadomości rodziców zastępczych w obszarze problemów z nimi samymi związanych metodą indywidualnego przypadku wzbogacono techniką dostrzegania problemów T3/ZOOM.

Metoda indywidualnych przypadków. „Metoda indywidualnych przypadków zwana inaczej «studium indywidualnych przypadków» wywodzi się z metod pracy socjalnej rozwijanych w pedagogice opiekuńczej (...) i rozpowszechnionych w latach dwudziestych XX wieku. Działalność opiekuńcza, wyrastając z ram filantropii, szukała naukowych podstaw swojej pracy i bardziej skutecznych form oddziaływania. Metoda indywidualnych przypadków wzbogacona potem o założenia metody grupowej i środowiskowej stanowiła metodologiczną podstawę, na której wyrosła jedna z ważniejszych metod badań pedagogicznych zwana dziś metodą indywidualnych przypadków” (Janicka-Panek, 2017, s. 6).

Słowo „przypadek” (*case*) okazuje się być dwuznacznym. „W podstawowym znaczeniu to pewna przypadłość (np. choroba, talent, rola społeczna, rozwiązanie praktycznego problemu) ulokowana w konkretnej osobie lub grupie (...). We wtórnym znaczeniu – to sam obiekt dotknięty przypadłością (...)” (tamże, s. 5). Zdaniem D. Kubinowskiego, „przypadek to splot relacji między różnymi czynnikami, odzwierciedlony w doświadczeniach osoby lub osób, funkcjonowaniu instytucji czy elementach sytuacji, zdarzeń, zachowań. Przypadkiem może być jednostka, program, projekt, miejsce” (Kubinowski, 2010, s.172).

„Pod pojęciem «przypadku» rozumie się różne społecznie jednostki. Ekstremalność, tj. odbieganie od normy, nie jest traktowana jako wada, ponieważ pojedynczy przypadek, badacz osadza w znanej sobie teorii, a opis przypadku, który nie znajduje

swego odzwierciedlenia w teorii, może przyczynić się do jej wzbogacenia, a nawet przekształcenia. Każdy przypadek poszerza bowiem dotychczasową wiedzę. Ludzie, zjawiska są do siebie podobne, ale też są od siebie różne i właśnie różnice nadają badanemu zjawisku wymiar szczególny” (Janicka-Panek, 2017, s. 6). Podobne znaczenie przypadku odnaleźć można w metodzie biograficznej na gruncie pedagogiki społecznej i w badaniach socjologicznych.

Istotne znaczenie ma przymiotnik „indywidualny” w nazwie metody. „Indywidualność (...) to po pierwsze ogół cech psychicznych różniących jednego człowieka od drugiego; po drugie oryginalne cechy wyróżniające człowieka i jego twórczość. Indywidualność to także zespół cech psychicznych, stanowiących osobowość człowieka, odrębność właściwą każdemu indywidualnemu bytowi; oryginalność, swoistość, jednostkowość” (tamże, s.6).

Pionierka pracy z przypadkiem, M. Richmond, twierdzi, że na pracę z przypadkiem „(...) składają się procesy, które przez świadome dokonywanie indywidualnych aktów dostosowania się jednostek do otoczenia – rozwijają osobowość”; J. Regensburg wyraża pogląd, że „praca z przypadkiem jest metodą porównania, przy udziale pracownika socjalnego, zdolności klienta do stawienia czoła problemowi (...) z jego działaniami. W procesie tym pracownik socjalny pomaga klientowi określić problem i obmyślić różne sposoby jego rozwiązania”. S. Bowers zauważa, że praca z przypadkiem „(...) jest sztuką, w której znajomość nauki o stosunkach między ludźmi oraz umiejętność utrzymywania takich stosunków wykorzystywana jest do mobilizacji zdolności klienta i zasobów społeczności dla lepszego dostosowania jednostki do całości lub dowolnej części środowiska”; zaś G. Hamilton określa pracę z przypadkiem jako stosowanie „(...) doradztwa i **świadczeń socjalnych w taki sposób, aby pobudzić i zachować psychiczną energię klienta oraz skłonić go do czynnego** udziału w działaniach zmierzających do rozwiązania problemu” (www 1).

H. Radlińska (1961), stosując metodę przypadków w promowanej przez siebie koncepcji pracy społecznej, przedstawiała wizję wrażliwego i wszechstronnego opiekuna zaangażowanego w rozwiązywanie wielu problemów swego podopiecznego. Praca z przypadkiem miała polegać na pobudzaniu, mobilizowaniu jednostki do aktywności naprawczej.

T. Pilch określił metodę indywidualnych przypadków jako sposób badań polegający „(...) na analizie jednostkowych losów ludzkich uwikłanych w określone sytuacje wychowawcze lub na analizie konkretnych zjawisk natury wychowawczej poprzez pryzmat jednostkowych biografii ludzkich z nastawieniem na opracowanie diagnozy przypadku lub zjawiska w celu podjęcia działań terapeutycznych” (Pilch, Wujek, 1974, s.62).

A. Kamiński (1974) pracę z przypadkiem nazwał sztuką opartą na nauce, zdolnością twórczego interpretowania i komponowania wiedzy w odniesieniu do danej jednostki i uwarunkowań środowiskowych jej sytuacji, które mają służyć mobilizowaniu sił jednostki, stymulowaniu wzajemnego przystosowania się jednostki i środowiska oraz

uruchamianiu aktywności instytucji związanych z ratownictwem, opieką, wsparciem społecznym.

Obecnie studium przypadku jest także uważane za metodę szkoleniową, uczącą przez doświadczenie (Fortuna, 2010).

Metoda indywidualnego przypadku najczęściej opiera się na danych jakościowych (Łobocki, 2013). „Wykorzystuje się w niej techniki zbierania informacji i danych faktograficznych pochodzących z kilku źródeł, dających obraz rozwoju i życia fizycznego, psychicznego oraz społecznego interesującej badacza osoby. Jest to ogląd jednostki zrealizowany z różnych perspektyw, z uwzględnieniem różnych jego aspektów. Gdy stosuje się metodę indywidualnych przypadków, użytecznymi technikami są głównie:

- wywiad, rozmowa;
- analiza formalna i treściowa dokumentów osobistych;
- obserwacja uczestnicząca;
- analiza wytworów” (Moczia, 2016, s.124).

Zgodnie ze współczesną metodyką działań socjalnych praca z przypadkiem obejmuje co najmniej dwa podstawowe komponenty:

- 1) *studium przypadku*, nazwane przez niektórych autorów rozpoznaniem, obejmujące charakterystykę losów, sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej jednostki w kontekście problemu, które ma prowadzić do diagnozy społecznej i stać się podstawą opracowania planu pracy;
- 2) *pracę z przypadkiem* opartą na sformułowanym wspólnie z klientem (podopiecznym) planie pracy (pomocy), obejmującą działania o charakterze ratowniczym, kompensacyjnym lub terapeutycznym (www 1).

Metoda indywidualnych przypadków			
Studium przypadku <i>case study</i>		Praca z przypadkiem <i>case work</i>	
Charakterystyka jednostkowych losów ludzkich	Diagnoza społeczna	Opracowanie planu pracy	Prowadzenie przypadku

Etap skoncentrowany na rozpoznaniu, który prowadzi do diagnozy przypadku, polega na identyfikacji i analizie sytuacji jednostki w kontekście problemu, z jakim się boryka. Materiał konieczny do opracowania diagnozy pozyskiwany jest z różnych źródeł, za pomocą różnych technik i narzędzi, a dotyczy on zwykle sytuacji: osobistej (rodzinnej), bytowej (materialno-mieszkaniowej), zdrowotnej (psychofizycznej) lub społecznej (zawodowej) klienta. W zbieraniu danych i kompletowaniu historii przypadku koniecznym jest ograniczenie się do faktów istotnych z punktu widzenia problemu. Ponadto w toku rozpoznania należy dokonywać wnikliwej analizy informacji (najlepiej potwierdzonych w różnych źródłach i opartych na różnych narzędziach diagnozy), aby

ewentualnie określić przyczyny danej sytuacji oraz wskazać te „siły” jednostki i jej najbliższego środowiska, które mogą wesprzeć cały proces pomocy (tamże).

Kierując się koniecznością dostrzeżenia problemu, jego wnikliwemu i wszechstronnemu rozpoznaniu do etapu „studium przypadku” wprowadzono technikę dostrzegania problemów T3/ZOOM.

Technika dostrzegania problemów. T3/ZOOM (Olczak, 2013) jest techniką heurystyczną. Nazwa techniki skrywa zasadniczy jej sens i procedurę. „T” to pierwsza litera nazw wglądów: „to, co widać na pierwszy rzut oka” (pierwszy wgląd), „to, co mniej widoczne” (drugi wgląd), „to, czego nie widać, a na pewno jest” (trzeci wgląd). Cyfra „3” umieszczona w nazwie techniki podkreśla ilość wglądów. ZOOM to miano stosowane głównie w sztuce fotografowania i filmowania na określenie możliwości przybliżania lub oddalania obiektu od fotografującej lub filmującej go osoby. W technice ZOOM wyznacza perspektywy dla wglądów. ZOOM może więc działać jak szkło powiększające, przybliżyć „preparat” do oka obserwatora, by ten dostrzegł świat „mikro”, może też objąć „panoramicznie” obserwowany wycinek rzeczywistości. ZOOM w technice, działając na zasadzie „szkła powiększającego”, pozwala przybliżyć oko obserwatora, by ten dostrzegł w rzeczywistej sytuacji mikroproblemy, działając zaś na zasadzie „obiektywu szerokokątnego” umożliwi widzenie obserwowanej sytuacji w perspektywie rozległych problemów i zadań – makroproblemów.

Technika T3/ZOOM wpisuje się w obszar *problem finding*, gdyż służy dostrzeganiu problemów i zadań poznawczych. Za pośrednictwem techniki możliwe jest wykrycie niedostatków sytuacji, będącej w kręgu naszych zainteresowań. Zachowania eksploracyjne i współbrzmiające z nimi: spostrzegawczość, dociekliwość, wycucie, czujność, wrażliwość, ciekawość poznawcza, motywacja immanentna oraz aktywność intelektualna podejmowana w celu stawiania produktywnych pytań czy też abstrahowanie z interesującej nas sytuacji pewnych tylko cech – tak charakterystyczne dla *problem finding* zdają być wkomponowane w procedurę techniki T3/ZOOM.

T3/ZOOM, będąc techniką dostrzegania problemów i zadań poznawczych, należy do procesu twórczego rozwiązywania problemów. Przyjęto za wykładnię proces twórczego rozwiązywania problemów nakreślony przez E. Nęcki (1994), zwany systemem TRoP.

System TRoP składa się z dwóch faz, nazwanych przez autora: „przestrzeń problemu” i „przestrzeń rozwiązań”. Podział na tzw. przestrzeń problemu i przestrzeń rozwiązań jest zgodny z podejściem fazowym w psychologii myślenia.

Na „przestrzeń problemu”, polegającą na opracowaniu samego problemu, składają się trzy etapy:

- dostrzeganie problemów,
- zrozumienie problemu,
- formułowanie i przeformułowanie problemu.

„Przestrzeń rozwiązań”, polegającą na wytwarzaniu rozwiązań problemu, budują również trzy etapy:

- budowanie problemu pomocniczego,
- rozwiązywanie problemu pomocniczego,
- powrót do problemu zasadniczego.

T3/ZOOM ma służyć wykrywaniu problemów. Obejmuje więc jedynie wąski fragment procesu rozwiązywania problemów. „Lokalizacja” techniki przypada na pierwszy etap fazy przygotowawczej twórczego rozwiązywania problemów, który związany jest właśnie z wychwyceniem, wykryciem problemu/problemów. Znacząca liczba znanych i stosowanych technik, a nawet i metod, dotyczy drugiej fazy procesu twórczego rozwiązywania problemów, tzn. fazy odnoszącej się do generowania pomysłów rozwiązań określonego już problemu lub zadania i przystosowania ich do tegoż problemu/zadania wyjściowego. W tym świetle T3/ZOOM wydaje się techniką cenną, znaczącą, wzbogacającą niewielki repertuar możliwych do dostrzeżenia problemów i zadań technik.

T3/ZOOM polega na doszukiwaniu się problemów w sytuacji wyjściowej:

- w dwóch przeciwstawnych kierunkach widzenia tejże sytuacji. Kierunek polegający na uszczegółowianiu, wyszczególnieniu pojedynczego elementu danej sytuacji wyznaczony jest przez „szkło powiększające”. Kierunek ujmujący sytuację w szerokiej perspektywie, by nie rzecz globalnie, wyznacza „obiektyw szerokokątny”;
- w trzech wglądach, w każdym z kierunków. Wglądy „stopniują” doszukiwanie się problemów i zadań poznawczych. Mamy więc pierwsze spojrzenie na sytuację: „to, co widać na pierwszy rzut oka”, mamy i drugą odsłonę sytuacji: „to, co mniej widoczne”, a także trzeci wgląd w sytuację: „to, czego nie widać, a na pewno jest”.

Dzięki zarówno obu kierunkom penetracji sytuacji, jak i trzem wglądom możliwym jest odnalezienie osobiście sześciu problemów danej sytuacji lub wielokrotności tej liczby, zwłaszcza gdy pracuje się zespołowo.

Obraz graficzny techniki T3/ZOOM prezentuje się następująco:

X	A. „to, co widać na pierwszy rzut oka”	B. „to, co mniej widoczne”	C. „to, czego nie widać, a na pewno jest”
1. „szkło powiększające”	1 A	1 B	1 C
2. „obiektyw szerokokątny”	2 A	2 B	2 C

Wykorzystując do poszukiwania problemów technikę T3/ZOOM, należy wziąć pod uwagę jej charakterystyczną procedurę:

1. Wybrać sytuację wyjściową (X), która jest w obszarze naszych zainteresowań, ciekawi nas poznawczo (bądź ustalić w grupie lub mieć taką sytuację wyjściową wskazaną).
2. Przejść do obserwacji wybranej sytuacji w kierunku „szkło powiększające” (przybliżyć wybraną sytuację wyjściową jakby była ona preparatem obserwowanym przez coraz bardziej powiększające szkło mikroskopu):
 - a) zaobserwować nurtujący element sytuacji wyjściowej i zapisać go hasłowo w: „to, co widać na pierwszy rzut oka” (1A);

- b) 1A potraktować jako sytuację początkową do dalszej obserwacji;
 - c) przyjrzeć się zaobserwowanemu elementowi sytuacji 1A i odnaleźć w niej nurtujący nas szczegół, zapisać go hasłowo w: „to, co mniej widoczne” (1B);
 - d) 1B potraktować po raz kolejny jako sytuację początkową do dalszej obserwacji;
 - e) przyjrzeć się zaobserwowanemu elementowi sytuacji 1B i odnaleźć w niej nurtujący nas szczegół, zapisać go hasłowo w: „to, czego nie widać, a na pewno jest” (1C).
3. Przystąpić do obserwacji sytuacji wyjściowej w kierunku „obiektyw szerokokątny” (oddalać się w swej obserwacji od sytuacji wyjściowej z każdym wglądem, obserwować sytuację wyjściową w coraz to szerszej perspektywie):
- a) zaobserwować sytuację wyjściową w szerszej perspektywie, z adekwatnymi do tej sytuacji wyjściowej i przyległymi do niej innymi sytuacjami, zjawiskami, zapisać ją hasłowo w: „to, co widać na pierwszy rzut oka” (2A);
 - b) 2A potraktować jako sytuację początkową do dalszej obserwacji;
 - c) zaobserwować sytuację 2A w szerszej perspektywie, z adekwatnymi i przyległymi do niej innymi sytuacjami, zjawiskami, zapisać ją hasłowo w: „to, co mniej widoczne” (2B);
 - d) 2B potraktować po raz kolejny jako sytuację początkową do dalszej obserwacji;
 - e) zaobserwować sytuację 2B w szerszej perspektywie, z adekwatnymi i przyległymi do niej innymi sytuacjami, zjawiskami, w perspektywie „globalnego” zjawiska, procesu itp., zapisać ją hasłowo w: „to, czego nie widać, a na pewno jest” (2C).
4. Przyjrzeć się wszystkim zapisanym sytuacjom (1A, 1B, 1C, 2A, 2B, 2C), wybrać najbardziej interesującą, będącą od tej chwili problemem, gotowym do rozwiązania (Olczak, 2013, s. 63–64).

Technikę dostrzegania problemów T3/ZOOM skonstruowano, mając na uwadze rygorystyczne i ściśle określone wytyczne konstruowania metod heurystycznych.

T3/ZOOM zastosowano do dostrzegania problemów i zadań poznawczych o charakterze politechnicznym (tamże) oraz problemów estetycznych (Franc, 2015).

Przykładowe realizacje. Jedną z odmian metody indywidualnych przypadków jest „model zorientowany na rozwiązywanie problemów”. Został on rozwinięty w latach pięćdziesiątych przez H. Perlman. Istotą tego modelu jest koncentracja na osobie mającej problem i poszukiwanie możliwych jego rozwiązań. Jednakże należy podkreślić, że to klient poszukuje problemu dla danej sytuacji oraz znajduje rozwiązanie, zaś pracownik służb socjalnych mobilizuje siły wewnętrzne i zewnętrzne klienta, wspiera go w działaniu na rzecz wdrożenia i realizacji rozwiązań problemu, określa przypuszczalny czas trwania usługi.

Przyjęcie modelu zorientowanego na rozwiązanie problemów metody indywidualnych przypadków pozwoliło koordynatorowi rodzinnej pieczy zastępczej zastosować technikę dostrzegania problemów T3/ZOOM do:

- wskazania problemu przez rodzinę zastępczą/rodzica zastępczego;

- subiektywnego spojrzenia rodziny zastępczej/rodzica zastępczego na daną sytuację wychowawczą w perspektywie:
 - „szkła powiększającego” – uszczegółowianie problemu,
 - „obiektywu szerokokątnego” – globalizowanie problemu;
- uzmysłowienia sobie przez rodzinę zastępczą/rodzica zastępczego problemu, jego rozległości i złożoności.
Szerokie spojrzenie na problem przy użyciu techniki T3/ZOOM umożliwia:
- znalezienie odpowiednich i adekwatnych do dostrzeżonych problemów rozwiązań,
- staje się podstawą skutecznych działań przedsięwziętych przez rodzinę zastępczą/rodzica zastępczego niwelujących problem.

Przykład 1.

Sytuacja wyjściowa: *Adrian S. (lat 17) stroni od rówieśników; jego kontakty społeczne są zaburzone; wynikają z nieumiejętności nawiązywania kontaktów i satysfakcjonujących relacji interpersonalnych.*

	„to, co widać na pierwszy rzut oka”	„to, co mniej widoczne”	„to, czego nie widać, a na pewno jest”
<i>szkło powiększające</i>	Uczucie osamotnienia	Narastająca frustracja, „nic mu się nie chce”	Zubożenie wewnętrzne/psychiczne
<i>obiektyw szerokokątny</i>	Czas wolny spędzany samotnie w domu	Ograniczenie form spędzania czasu wolnego	Brak wychowania do racjonalnego i wartościowego spędzania czasu wolnego

Przykład 2.

Sytuacja wyjściowa: *Alan K. (lat 15), obniżenie poziomu uczenia się (pogorszenie się wyników w nauce).*

	„to, co widać na pierwszy rzut oka”	„to, co mniej widoczne”	„to, czego nie widać, a na pewno jest”
<i>szkło powiększające</i>	Gorsze wyniki w nauce, niższe oceny	Niewykorzystanie indywidualnego potencjału intelektualnego	Spowolnienie rozwoju poznawczego
<i>obiektyw szerokokątny</i>	Dorównywanie do normy klasowej	Teoria Roberta K. Mertona – odpowiedź na oczekiwania społeczne (konformizm jako styl adaptacji do oczekiwań grupy rówieśniczej)	Podatność na wpływy, postawa „marionetki”, ubezwłasnowolnienie

Przykład 3.

Sytuacja wyjściowa: *Jakub W. (lat 14), zachowania demoralizujące (palenie papierosów, picie alkoholu, towarzystwo 20-latków, przesiadywanie w McDonaldzie, brak jakichkolwiek zainteresowań, nierealizowanie obowiązku szkolnego, wagary).*

	„to, co widać na pierwszy rzut oka”	„to, co mniej widoczne”	„to, czego nie widać, a na pewno jest”
<i>szkło powiększające</i>	Palenie papierosów, picie alkoholu itd.	Spowolniony rozwój fizyczny i intelektualny	Podatność na choroby, słaba kondycja fizyczna
<i>obiektyw szerokokątny</i>	Zachowania demoralizujące	Brak akceptacji społecznej	Wykluczenie społeczne, margines społeczny, patologia

Rodzina zastępcza napotyka trudności nie tylko związane ze swoimi podopiecznymi; częstokroć trudności tkwią bezpośrednio w rodzinie zastępczej lub samym rodzicu.

Z myślą o:

- uzmysłowieniu sobie przez rodzinę zastępczą/rodzica zastępczego swoich braków,
 - następstw swoich braków dla wychowanka;
- koordynator wspólnie z rodziną zastępczą/rodzicem zastępczym doszukiwał się problemów przy użyciu techniki T3/ZOOM.

Przykład 1.

Sytuacja wyjściowa: *Katarzyna W.* – niskie kompetencje wychowawcze.

	„to, co widać na pierwszy rzut oka”	„to, co mniej widoczne”	„to, czego nie widać, a na pewno jest”
<i>szkło powiększające</i>	Niskie kompetencje wychowawcze	Brak realnego wpływu na wychowanka	Pseudowychowanie nieadekwatne, fikcyjne
<i>obiektyw szerokokątny</i>	Nie-wychowanie	Brak satysfakcjonujących i konstruktywnych relacji społecznych u wychowanka	Zjawisko niedostosowania społecznego

Przykład 2.

Sytuacja wyjściowa: *Mirosława S.* – schematy myślowe.

	„to, co widać na pierwszy rzut oka”	„to, co mniej widoczne”	„to, czego nie widać, a na pewno jest”
<i>szkło powiększające</i>	Schematy myślowe	Mity Thomasa Gordona odnoszące się do dziecka: <ul style="list-style-type: none"> • dziecko z racji wieku nie jest pełnowartościowym człowiekiem • z natury jest złe i trzeba je dyscyplinować • chce, by dorośli wyznaczyli mu granice • buntuje się przeciwko rodzicom • jest własnością rodziców 	Nie realizowanie orientacji podmiotowej o cechach: <ul style="list-style-type: none"> • generatywność • optymizm • zaufanie do siebie • selektywność • poszukiwanie przyczynowości

<i>obiektyw szerokokątny</i>	Zniewolenie pokolenia, „dyskryminowanie jednej generacji przez drugą”	Uprzedmiotowanie, rezygnacja z samodzielnego odkrywania i asymilowania wartości	Brak samorealizacji, samostanowienia, obniżenie poziomu jakości życia; społeczeństwo złożone z takich ludzi tworzy „demokrację kibiców”
------------------------------	---	---	---

Przykład 3.

Sytuacja wyjściowa: *Sylwia S. – faworyzowanie jednego z dzieci.*

	„to, co widać na pierwszy rzut oka”	„to, co mniej widoczne”	„to, czego nie widać, a na pewno jest”
<i>szkło powiększające</i>	Faworyzowanie jednego z dzieci	Wychowanie przez nagradzanie jednego z dzieci, wychowanie przez karanie drugiego z dzieci	Kształtowanie postawy narcystycznej u faworyzowanego dziecka, kształtowanie poczucia odrzucenia u drugiego dziecka
<i>obiektyw szerokokątny</i>	Faworyzowane dziecko – dobre, niefaworyzowane dziecko – złe	Faworyzowane dziecko – odrealnienie, brak kontekstu społecznego, społeczny matrix; niefaworyzowane dziecko – brak homeostazy, podejmowanie zachowań ryzykownych	Faworyzowane dziecko – wychowanie bezstresowe; niefaworyzowane dziecko – wrogość rekompensacyjna (Erich Fromm)

Zakończenie. Zapisy ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej określają szereg zadań należących do koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. Do działań podejmowanych przez koordynatora wobec rodziny zastępczej należą m.in.:

- monitorowanie w rodzinach zastępczych form zachowania i postępowania członków rodziny względem siebie. Wspólne analizowanie z rodziną, które z prezentowanych postępowań są zgodne z obowiązującymi normami społecznymi, a które podlegają modyfikacji i należy podjąć działania w celu ich zmiany;
- podejmowanie przemyślanych dyskusji z rodzicami zastępczymi w miejscu ich zamieszkania na temat prawidłowego wywiązywania się z funkcji opiekuńczo-wychowawczej, profilaktycznej i reedukacyjnej wobec małoletnich dzieci oraz odpowiedniej atmosfery wychowawczej i prezentowanych postaw rodzicielskich wobec dzieci;
- prowadzenie indywidualnych dyskusji z rodzicami zastępczymi w miejscu ich zamieszkania na temat pokonywania trudności wychowawczych oraz niepożądanych nawyków wobec dzieci.

Do realizacji powyższych działań posłużyła koordynatorowi technika dostrzegania problemów T3/ZOOM. Koordynator wspólnie z rodziną zastępczą/rodzicem zastępczym doszukiwał się problemów tkwiących bezpośrednio w rodzinie zastępczej/rodzicu zastępczym w celu uzmysłowienia sobie przez rodzinę zastępczą/rodzica zastępczego swoich braków oraz następstw swoich braków dla wychowanka. Z myślą

o wychowanku koordynator wspólnie z rodziną zastępczą/rodzicem zastępczym poszukiwał problemu, uszczegóławiał go i globalizował w kontekście subiektywnego spojrzenia rodziny zastępczej/rodzica zastępczego na daną sytuację wychowawczą, dzięki czemu możliwym było uzmysłowienie sobie przez rodzinę zastępczą/rodzica zastępczego problemu, jego rozległości i złożoności.

Studium przypadku poparto przykładami za zgodą autorów. Działania koordynatora niosą znamiona innowacji pedagogicznej. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki „innowacją pedagogiczną zwaną dalej «innowacją», (...) są nowatorskie rozwiązania programowe, organizacyjne lub metodyczne, mające na celu poprawę jakości pracy szkoły” (Dz.U.02.56.506). (...) Innowacja pedagogiczna jest całością procesu polegającego na stworzeniu nowej formy praktyki edukacyjnej (...), jej wypróbowaniu w różnych warunkach realnych (...) oraz jej przekazaniu potencjalnym użytkownikom. Innowacja pedagogiczna jest świadomą próbą ulepszenia istniejących praktyk ze względu na pewne pożądane cele” (Lesiak-Laska, 1998, s. 49).

Innowacje pedagogiczne ze względu na skalę zmian dzielą się na:

- *usprawnienia, racjonalizacje*, dotyczące praktyki w mikroskali zjawisk, często bez uzasadnienia teoretycznego;
- *modernizacje*, dotyczące szkoły jako systemu dydaktyczno-wychowawczego i odnoszące się do praktyki na tle teorii;
- *nowatorstwo*, określane jako najbardziej złożona postać innowacji, polegające na szerokiej zmianie wycinka edukacji (Morzyszek-Banaszczyk, Iwicka-Okońska, 2007, s. 2).

Działania podejmowane przez koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej wobec rodziny zastępczej nie odbywają się w szkole czy placówce oświatowej. Niemniej mają charakter pedagogiczny, zmierzają do organizacji/reorganizacji oddziaływań wychowawczych. W tej perspektywie zastosowanie techniki dostrzegania problemów T3/ZOOM w etapie „studium przypadku” w metodzie indywidualnego przypadku można uznać za innowację pedagogiczną typu usprawnienia (lub racjonalizacje), gdyż było „świadomą próbą ulepszenia istniejących praktyk ze względu na pewne pożądane cele”.

Bibliografia

1. Fortuna P. (2010), *Studium przypadku w praktyce szkoleniowej, czyli jak uczyć się na doświadczeniach innych*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk–Sopot.
2. Franc M. (2015), *Poszukiwanie problemów estetycznych. Zastosowanie techniki dostrzegania problemów T3/ZOOM*, „Edukacja Humanistyczna”, nr 2, Wyższa Szkoła Humanistyczna TWP w Szczecinie, Szczecin. s. 123–136.
3. Góralski A. (1998), *Wzorce twórczości*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
4. Janicka-Panek T. (2017), *Jednostka jako przedmiot badań pedagogicznych i społecznych*. „Педагогічні науки. Випуск” 1(87), s. 5–10.

5. Juszczak S. (2013), *Badania jakościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
6. Kamiński A. (1974), *Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna*, PWN, Warszawa.
7. Konarzewski K. (2000), *Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna*, WSiP, Warszawa.
8. Kubinowski D. (2010), *Jakościowe badania pedagogiczne. Filozofia – metodyka – ewaluacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
9. Lesiak-Laska E. (1998), *Uwarunkowania i efekty innowacji pedagogicznych nauczycieli klas początkujących*, WWSP, Rzeszów.
10. Łobocki M. (2000), *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków.
11. Moczka K. (2016), *Refleksje wokół studium indywidualnego przypadku Z doświadczeń własnych o (nie)poprawnościach i dobrych zwyczajach*. Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych, Tom 23 (2), s. 121–132.
12. Morzyszek-Banaszczyk E., Iwicka-Okońska A. (2007), *Nowatorstwo pedagogiczne w teorii i praktyce*. Przegląd Edukacyjny 3(60), s. 2–6.
13. Nęcka E. (1994), *TRoP, Twórcze rozwiązywanie problemów*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków.
14. Okoń W. (1975), *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1975.
15. Okoń W. (1987), *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1987.
16. Olczak M. (2013), *Jakość dostrzegania problemów i zadań poznawczych – istotny czynnik wychowania do twórczości*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź.
17. Pilch T., Wujek T. (1974), *Metody i techniki badań w pedagogice*, [w:] M. Godlewski, S. Krawcewicz, T. Wujek (red.) *Pedagogika*, PWN, Warszawa.
18. Pietrański Z. (1970), *Ogólne i psychologiczne zagadnienia innowacji*, PWN, Warszawa.
19. Radlińska H. (1961), *Pedagogika społeczna*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
20. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r.*, Dz.U. 02.56.506.
21. Sarleja T. (2002), *Metoda biograficzna w badaniach jakościowych*, [w:] K. M. Czarnecki, F. Szlosek (red.) *Badanie – dojrzewanie – rozwój (na drodze do doktoratu)*, Wydawnictwo ITE, Radom–Piotrków Trybunalski.
22. Schulz R. (1980), *Procesy zmian i odnowy w oświacie*, PWN, Warszawa.
23. Sobol E. (1995), *Słownik wyrazów obcych*, PWN, Warszawa.
24. *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 r.*

Webgrafia

1. *Metoda pracy z indywidualnym przypadkiem* <http://www.kpss.lublin.pl/upload/wyk/14/Metoda%20pracy%20z%20indywidualnym%20przypadkiem.pdf> (dostęp: 8.01.2020).
2. Anna Kowal-Słoboda, *Na czym polega praca z przypadkiem i jakie zasady są w niej wykorzystywane?* Anna Kowal-Słoboda http://www.lo.nisko.pl/dokumenty_szkoly/pedagog/Na-czym-polega-praca-z-przypadkiem-i-jakie-zasady-sa-w-niej-wykorzystywane.pdf (dostęp: 8.01.2020).

dr n. hum. Małgorzata FRANC – Wyższa Szkoła Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi, Instytut Nauk Społecznych, Pedagogika